

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 64, Haziran / June 2020, 271-292

**TÜRK KADINI DERGİSİ VE MÜTAREKE DÖNEMİNDE KADIN
YAZARLAR**

**The Journal of Türk Kadını (Turkish Women) and Women Writers in
Armistice Period**

(Makale Geliş Tarihi: 25.02.2020 / Kabul Tarihi: 01.05.2020)

Elif MAHİR METİNSOY *

Öz

Türk milliyetçiliği İkinci Meşrutiyet yıllarında ve özellikle de Mütareke döneminde daha da güçlendi ve Osmanlı kadınlarının yaşamları ve Osmanlı kadın hareketi üzerinde etkili oldu. 1918-1919 yılları arasında yayınlanan edebi ve sosyolojik bir kadın dergisi olan *Türk Kadını* kadınların yazılarını yayınlamaya önem veren milliyetçi bir dergiydi. Dönemin tanınmış birçok erkek yazarı dergi için yazmış olmakla birlikte derginin bir amacı da kadınlara ve genç kızlara yazarlığa adım atma fırsatı sunmaktı. Dergi kadınları ve genç kızları yazılarını yayınlamaya cesaretlendirmekle kalmayıp Ömer Seyfettin'in genç kızlar için hazırladığı yazarlık derslerini de yayınladı. Ancak bunu yaparken Türk milliyetçiliğini güçlendirme çabasını ön planda tuttu. Bu makalede *Türk Kadını* dergisinin kadın yazar yetiştirme çabalarının Türk kadın hareketi ve Türk milliyetçiliği üzerindeki etkisi dergide yer alan kadınlar tarafından yazılmış yazılar ve yazarlık dersleri de ele alınarak incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Osmanlı kadın dergileri, kadın yazarlar, Türk kadın hareketi, Türk milliyetçiliği, Mütareke dönemi

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü; *Assist Prof. Dr., Istanbul Kültür University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, i.metinsoy@iku.edu.tr, ORCID-ID: <https://orcid.org/0000-0002-9516-036X>.*

Abstract

Turkish nationalism became politically stronger during the Second Constitutional and especially the Armistice period and had an impact on Ottoman women's lives and activism. *Türk Kadını* (Turkish Woman), a literary and sociological women's periodical published between 1918 and 1919, was a nationalist periodical that gave importance to publishing women's writings. Along with many distinguished male writers of the time wrote for the periodical, one mission of the periodical was to create an opportunity for girls and women to become writers. The magazine not only encouraged women and young girls to publish their articles but also published the writing lessons Ömer Seyfettin prepared for young girls. While doing so, they prioritized strengthening Turkish nationalism. In this article, this mission of *Türk Kadını* to educate women writers and its impact on Turkish women's movement and Turkish nationalism is examined by scrutinizing women's writings and writing lessons in the periodical.

Keywords: Ottoman women's periodicals, women writers, Turkish women's movement, Turkish nationalism, the Armistice period

1. Giriş

Türk dili Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları savaşlar ve toprak kayıplarının ağırlığı altında geçti. Ancak bu dönemde Osmanlı toplumunun yaşadığı zorluklara rağmen Osmanlı kadınlarına kamusal alanda yeni fırsatlar yaratacak toplumsal ideolojik dönüşümler de yaşanmaktaydı. Yazar olmak bu yeniliklerden bir tanesiydi ve dönemin entelektüelleri tarafından da değer verilmekteydi. Yazarlığa verilen değerin bir nedeni de yazarlığın ideolojik bir propaganda aracı olmasıydı. Erkeklerden daha geç bir dönemde yazarlık mesleğine adım attıkları için kadınların bu alanda yönlendirilmeye ihtiyacı vardı ve bu destek onlara dönemin milliyetçi erkek entelektüelleri tarafından sağlandı. Bu süreçte *Türk Kadını* dergisi edebi ve sosyolojik bir dergi olarak mevcut kadın yazarlara ve gelecekte yazar olmak isteyen kadınlara yönelik bir okul rolünü üstlendi. Dergi, ilk sayısından itibaren amacının kadınları ve çocukları eğitmek olduğunu duyurdu ve okurlarını ise yazdıkları yazıları derginin sayfalarında yayınlamak konusunda cesaretlendirdi.

Milliyetçilik Benedict Anderson'ın *Hayali Cemaatler* kitabında da belirttiği gibi matbuat kapitalizminin gelişimiyle ve yayınların artmasıyla güçlenmiş ve yayınlar "hayali bir cemaat" olarak ulusun inşasında büyük bir rol oynamıştı (Anderson, 2011). *Türk Kadını* dergisi de bu anlamda önemli bir örnek teşkil etti. Derginin yayına başladığı dönemi de içine alan İkinci Meşrutiyet dönemi ve özellikle de Müteareke yıllarında milliyetçilik ivme kazanarak kadın hareketine de hâkim olmaya başladı. Bu anlamda yeni yeni yayıncılık faaliyetlerine başlayan kadınların yazarlık süreçleri de milliyetçi hareketin güçlenmesi açısından büyük bir önem taşıyordu.

Kadın hareketinin eğitilmiş ve orta sınıfa mensup erkekler açısından da önemi büyüktü çünkü milliyetçi seferberliğin halk kitlelerine mal edilmesi ve toplumun tüm kesimlerinin seferber edilmesi kadınların da gerek okur gerek yazar olarak sürece katılmasını gerektiriyordu. Milliyetçi İttihat ve Terakki Cemiyeti ve sonrasındaki milliyetçi aydınlar kadınları Birinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında seferberlik için önemli bir araç olarak gördüler. Ama bu durum amaçlananın ötesinde sonuçlar verdi ve kadınların entelektüel, kültürel ve kamusal alana katılımlarını arttırdı. Jürgen Habermas'ın kamusal alanın genişlemesi olarak ifade ettiği kamusal alandaki dönüşüm (Habermas, 2000) kadınlara farklı ve daha önce kapalı mecraların ve kapıların açılmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda da giderek artarak gerçekleşecekti. Görünüşte kadınlar ulusun inşası için bir araç olarak kullanılmaktayken bu sürecin beklenmeyen sonuçları olacaktı. Kadınlar matbuat kapitalizmi yoluyla kendi gündemlerini ifade etmek için yeni bir alan buldular. Tüm bu süreç ise Cumhuriyet'le kurumsallaşan uluslaşma ve ulusçuluk sürecine gidişin temel ayaklarından birini oluşturacaktı.

Bu makale kadınların yazdıkları yazılarla *Türk Kadını* dergisine ne ölçüde katkıda bulduklarını, derginin ne ölçüde kadın ve çocukları eğitime amacını yerine getirebildiğini ve Türk kadın hareketine ve Türk milliyetçiliğine potansiyel etkilerini açıklamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla öncelikle Türk kadınlarının *Türk Kadını* dergisinin yayımlandığı süreç öncesindeki yazarlık süreci incelenecektir. Daha sonra derginin genel özellikleri ve yayımlandığı dönemin kadın hareketi üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Üçüncü olarak kadınların dergiye nasıl bir katkıda buldukları ve hangi konularda yazmayı tercih ettikleri incelenecek ve son olarak ise dönemin önemli bir milliyetçi yazarı olan Ömer Seyfettin'in genç kızlara yönelik olarak hazırladığı yazarlık dersleri üzerinden derginin kadın yazar yetiştirme çabası ve iyi yazar olma ölçütleri ele alınacaktır.

2. Osmanlı Kadınlarının Yazarlık Süreci

Osmanlı kadınlarının yazarlık süreci kadınlarla ilgili toplumsal gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların hayatının değişimi daha çok on dokuzuncu yüzyıldaki Tanzimat reformları sonrasında gerçekleşti. Bu dönemde kadınlar eşitlikçi reformlardan en az diğer toplumsal gruplar kadar etkilen-diler (Yaraman, 2001: s. 23). Bu gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri de kadınların çok daha kapsamlı ve kaliteli bir eğitim almaya başlamasıydı. Kadınlar artık sadece ilkokul seviyesinde değil, ortaokul ve lise düzeyinde de eğitim alabiliyor ve öğretmenlik başta olmak üzere farklı meslekler için kendini yetiştirebiliyordu. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte kadınlar üniversite düzeyinde de eğitim almaya başlayacak ve II. Meşrutiyet dönemi boyunca giderek daha fazla sayıda genç kız Darülmualimat (Kız Öğretmen Okulu) ve Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) mezunu olacaktı. Böylece kadınların çalışabildiği mesleklerin sayısı da artacaktı (Caporal, 1982:

s. 51-101; Kurnaz 1996: 77-107). Kadınların eğitim almaları ve okuryazar kadın sayısının artmasıyla birlikte kadınlar arasında yazarlık da artık daha sık dile getirilen bir meslek dalı olarak ortaya çıktı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların yazarlık mesleğine ilk adım attıkları Tanzimat döneminde kadın yazarlar çoğunlukla kendi isimlerini kullanmaktan çekindiler. Dolayısıyla başlangıçta çoğu kadın müstear bir adla veya isimlerinin baş harflerini kullanarak yazmayı ve gerçek kimliklerini saklamayı tercih etti (Zafer Hanım, 1994: s. 11).

Osmanlı'da ilk kadın yazarlar daha çok çeşitli dergilere mektup (*varaka*) gönderen kadınlardı. Basında yer alan bu ilk yazıları bir kenara bırakırsak ilk Osmanlı-Türk kadın romancınının 1877'de yayımlanan *Aşk-ı Vatan* romanının yazarı Zafer Hanım olduğunu söyleyebiliriz. Ancak onu takip eden dönemde birçok başka kadın yazar da Osmanlı-Türk edebiyatının önemli isimleri arasında yer aldılar. Bunlar arasında Ayşe Sıdika, Fatma Aliye, Emine Semiye ve Makbule Leman basında da isimleri sıkça yer alan kadın yazarlardı (Zafer Hanım, 1994: s. 7-12).

On dokuzuncu yüzyılda basın alanındaki sansüre rağmen kadınların eğitimi ve kadın basınına destekleyen birçok gelişme de olmuştu. Artık Osmanlı kadınları lise düzeyine kadar eğitim alabiliyorlardı ve bu da onların kamusal alanda daha görünür olmaları anlamına gelecekti (Georgeon, 2006: s. 291). Kadınlar 1875 ile 1908 arasındaki dönemde sayısı gitgide artan kadın gazeteleri ve dergilerinde yazar olarak seslerini duyurmaya başladılar (Frierson, 2001: s. 180). Bu dergiler fazlaca pahalı olmadıkları için sadece zengin bir kitleye değil orta sınıfa da ulaşabiliyordu. Dolayısıyla kadınların bir tür "tartışma forumu" oluşturmalarına da hizmet ediyordu (Frierson, 2000: s. 247).

Ancak yine de bu tartışma forumunun üyelerinin sayısı oldukça kısıtlıydı. Çünkü 1900 civarında Osmanlı İmparatorluğu'nda okuma yazma oranı yüzde 5 ile 10'u geçemiyordu (Deringil, 1999: s. 107). Görece daha geç bir dönemde bile, 1927 yılındaki nüfus sayımına göre, kadınların sadece %3.6'sı okuma yazma biliyordu. 1923'te Türkiye'de ilkokula giden kız öğrenci sayısı 63,000, ortaokula giden kız öğrenci sayısı 1,128, liseye giden kız öğrenci sayısı 166 ve üniversiteye giden kız öğrenci sayısı 168 kadardı (Kayadibi, 2003: s. 24).

Bu düşük okuryazarlık oranına rağmen on dokuzuncu yüzyılda özellikle de 1860'larda ilk kadın dergilerinin yayınlanması sonrası kadınlar basında yazar olarak daha sık boy gösterdi. Yayınlanan ilk dergiler arasında *Terakki-i Muhadderat*, *Vakit yahud Mürebbi-i Muhadderat*, *İnsaniyyet* ve *Hanımlar* yer almaktaydı (Çakır, 1993: s. 23-26). Bu dergilerden 1884 yılında yayınlanacak olan *Şükûfezar* ilk kez Müslüman kadınların erkeklerden yardım almadan yayınladıkları dergi olma özelliğini taşıyordu (Yaraman, 2001: s. 39). 1908'de II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamı ve daha seküler siyasi atmosferle birlikte yayın sayısı daha da çok arttı ve bundan kadın dergileri de etkilendi (Koloğlu, 2005: s. 20). Bu dönemde *Demet*, *Mehasin* ve *Kadın* gibi kadın dergileri Osmanlı basınında boy göstermeye başladı. Gitgide

daha da artan sayıda makale kadınların haklarını elde etmeleri ve özellikle de kadınların eğitim almaları yolunda fikirler ortaya attı (Çakır, 1993: s. 32). Ancak bu dergiler arasında en uzun ömürlü olanı pek çok kadın dergisi ve yazarın kullanılmaktan çekindiği “feminizm” kelimesini kullanılmaktan çekinmeyen ve sadece kadınların çalışıp yazı yazabildiği *Kadınlar Dünyası* dergisiydi (Çakır, 2007: s. 70-71).

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar uzanan dönemde 40 kadar kadın dergisi ve gazetesi yayınlanmıştı. Bu gazete ve dergilere yazı gönderenler arasında dönemin kadın hareketi içinde yer alan ve daha sonra Milli Edebiyat Akımı içerisinde yer alacak isimler de vardı (Toska vd., 1993). Bunlardan Halide Edib Adivar, Şükûfe Nihal Başar ve Halide Nusret Zorlutuna en tanınmışları arasındadır (Durakbaşı, 2000; Argunşah, 2002 ve Gürel, 1988) . Hem Şükûfe Nihal Başar hem de Halide Nusret Zorlutuna ayrıca *Türk Kadını* dergisinin önemli kalemleri arasında da yer almıştı. Şükûfe Nihal, Cumhuriyet yıllarında da Türk Kadınlar Birliği’nin genel sekreterliğini üstlenerek kadın hareketinin önemli isimleri arasında yer alacaktı. Dolayısıyla *Türk Kadını* dergisini incelemek dönemin kadı yazarlarından bazılarını daha yakından tanımamın yanı sıra hem bu dönemin kadın hareketini hem de milliyetçiliğini anlamak açısından da önem taşımaktadır.

3. *Türk Kadını* Dergisi ve Yayınlandığı Dönem

Türk Kadını dergisi İstanbul’da 23 Mayıs 1918 ve 8 Mayıs 1919 tarihleri arasında yayınlanan bir kadın dergisidir. Derginin müessisi - yani kurucusu - olan Muallim Ahmed Halid aynı zamanda da derginin müdürüydü. İki haftada bir yayınlanan dergi 21 sayı çıkarttı. Dergi yayınlandığı ilk basımevi olan Matbaa-ı Orhaniye ile 12. sayıya kadar çalıştı. 13. sayıdan itibaren ise Ahmediye Matbaacılık Şirketi dergiyi bastı. 5 kuruş olan derginin fiyatı 17. sayıdan itibaren 7,5 kuruşa çıkartıldı. Dolayısıyla dergi çok pahalı olmamakla birlikte daha çok orta sınıfın alım gücüne yönelik bir yayındı. Derginin alt başlığında yer alan “Kadınlar için çalışır, on beş günde bir çıkar” ibaresini ve derginin ilk sayısında yer alan bilgilendirici bir kısa yazıyı saymazsak *Türk Kadını* dergisinin temel yayınlanma amacını beyan eden hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

Buna karşın derginin eğitim amacıyla çıkartılan bir yayın olduğu açıktır. Derginin yayın kurulu öncelikli okuyucuları olarak çocukları, öğrencileri ve kadınları hedef almıştır. Bunun altını çizercesine derginin ilk sayısında yer alan bir yazıda *Türk Kadını* dergisinin *Talebe Defteri* ve *Çocuk Edebiyatı* gibi dergilerin de yer aldığı bir yayın ailesinin mensubu olduğu belirtilmiştir (Nasıl ve Niçin, 23 Mayıs 1918: s. 2). Derginin yayın kurulu kadınların yaşadıkları en önemli problemlerden birinin Osmanlı İmparatorluğu’nda yeterli bir kadın basınının olmaması olduğunu iddia ediyordu. *Türk Kadını* dergisi amacının - derginin çocuklar için teşvik ettiği diğer dergilerde de olduğu gibi - kadınlar için bir okul olabilmek olduğunu belirtiyordu. Dergi bu anlamda çok daha fazla sayıda kadını yazma sürecinin içine çekmeyi

hedefliyordu ve derginin temel amacı ise kadınları edebi eserler üretmek ve sosyolojik konularda yazmak konusunda cesaretlendirmektir.

Türk Kadını dergisinin 23 Mayıs 1918’de yayımlanan ilk sayısı “Nasıl ve Niçin” başlıklı bir açıklayıcı makale ile başlıyordu. Derginin yayınlanma amacı bu yazıda yayın kurulu tarafından “Yazmak, yazdırmak, matbuata bir şeyler çıkarmak aşkı” olarak açıklanıyordu (Nasıl ve Niçin, 23 Mayıs 1918: s. 2). Bu açıklamada geçen “yazdırmak” kelimesi oldukça kritik bir önem taşımaktaydı çünkü derginin önemli bir amacı olan yayıncılık hayatına yeni kadın yazarlar kazandırma hedefinin altını çizmekteydi. Bunun için derginin gerçekleştirdiği birçok girişim oldu. Örneğin, derginin aynı sayısında, “Hanımlarımızın Fikirleri” başlığı altında *Türk Kadını* dergisinin yayın kurulu kadın okuyucularından kendi yazdıkları yazıları dergiye göndermelerini rica ediyordu. Yazıda yine aynı yazı için de kullandıkları “Hanımlarımızın Fikirleri” başlığı altında ilerleyen sayılarda kadınların fikirleri, yorumları ve taleplerini yayımlayacaklarını dile getiriyorlardı. Ancak bunu gerçekleştirmek isteyen okuyucuların uyması gereken şartlar vardı. Yayın kurulu üyeleri özellikle de bu yazıların yazarlarının gerçek isimleriyle imzalanmasını, yazıların konularının derginin içeriğine uygun olmasını ve metinlerin yayınlanabilecek ölçüde kısa olmasını talep ediyorlardı (Hanımlarımızın Fikirleri, 23 Mayıs 1918: s. 15).

Türk Kadını dergisi döneminin ciddi sosyolojik ve edebi dergileri içerisinde yer alıyordu ve bunu vurgulamak istercesine birçok kadın dergisinden farklı olarak sayfalarında neredeyse hiçbir karikatür veya resim bulunmuyordu. Kapak sayfasındaki “kadınlar için çalışır” ibaresi açıkça derginin kadınların ihtiyaçlarını karşılamak için yayımlandığını belirtse de derginin sayfalarında yayınlanan dönemin tanınmış erkek yazarları tarafından yazılmış birçok şiir ve edebi eserin de olduğuna bakılırsa derginin önemli sayıda erkek okuyucusunun olduğunu düşünmemiz mümkündür. Derginin birçok sayısında yayınlanan erkekler tarafından yazılmış mektuplar bu tahmini daha da güçlü kılmaktadır (Şermende’nin Babası, 15 Ağustos 1918: s. 112; Yeni Müsabakamıza Gelen Cevaplar, 20 Şubat 1919: s. 188). Ayrıca erkekler kadın adı altında da dergiye yazı gönderebiliyordu. Bunun çok da onaylanmadığını derginin yayın kurulunun yazılarından anlamak mümkündür:

“*Türk Kadını*’na derç edilmek üzere, kadın, erkek veyahut kadın imzasına bürünmüş erkek imzalarıyla bir takım yazılar alıyoruz. Bunların bir kısmı mesleğimiz hâricinde, bir kısmı da pek uzun olduğundan derç edilemiyor. Biz evvelâ şunu rica ederiz. Yazı yazarlar hüviyetlerini tasrih etsinler. Bir erkek daima erkektir; kadının imzası atmakla sanki ne olacak? Bir gazete yalnız kadın imzasını muhtevi zevatın yazılarını derç ediyor. Hiç erkek imzası yok. Biz böyle düşünmüyoruz. Binâenaleyh lütfen bu cihetin nazar-ı dikkate alınmasını rica ederiz.” (Muazzez Karielerimizin Yazıları, 29 Ağustos 1918: s. 127).

Kadın erkek bütün yazarlara kapısı açık olan *Türk Kadını* dergisi yayınlanmaya başladığında Birinci Dünya Savaşı yeni bitmişti ve bunu takip eden süreçte

İstanbul'un işgali de derginin yazılarına yansıtacak ve savaş dergi için önemli bir temayı oluşturacaktı. Derginin yayınlanmaya başladığı Birinci Dünya Savaşı dönemi ve Mütareke dönemi ise çok önemli toplumsal gelişmelere gebeydi. Savaş yılları ciddi ekonomik sorunların yaşandığı yıllardı. Savaş yıllarında duraklayan dış ticaret birçok gıda ürününün ve temel tüketim maddelerinin piyasadan çekilmesiyle sonuçlanmıştı. Bu dönemde darlıklar, karaborsacılık ve savaş vurgunculuğu arttı. Birçok madde savaş yıllarında karneye bağlandı. Yaşanan yüksek enflasyon da gıda ve temel tüketim maddeleri fiyatlarında artışı beraberinde getirdi (Toprak, 2003: s. 14). Eşleri, evlatları ve diğer erkek akrabaları askerde olan birçok kadın yoksullaştı ve kadınlar arasında fuhuş, hırsızlık ve dilencilik oranları arttı (Mahir Metinsoy, 2017: s. 151-153). Bu sorunlar kadınları kamusal alana daha çok çekti. Devletle, idareyle, hak ve hukuklarıyla ve ekonomiyle iç içe hale getirdi.

Mütareke döneminin gelmesiyle birlikte kadınlar işgal karşıtı eylemlere de katıldılar ve gizli veya açık bir şekilde Milli Mücadele'yi desteklediler. Halide Edib gibi birçok kadın da işgal karşıtı mitinglerde konuşmalar yaptı. Nakiye Hanım İstanbul'un olası bir uluslararası nitelik kazanmasına karşı konuşmalar yaparken, Münevver Saime Hanım ise 22 Mayıs 1919'da Kadıköy mitinginde yaptığı protesto konuşması nedeniyle tutuklandı. Mitingleri destekleyenler arasında meşrutiyet yanlısı ve milliyetçi kimlikleriyle tanınan Sultan II. Abdülhamid'in kızı Naime Sultan ile Sultan V. Murad'ın kızı Fehime Sultan da vardı (Criss, 1999, s. 118-121).

Yaşanan bu zorluklara rağmen Birinci Dünya Savaşı yıllarının önemli gelişmelerinden biri genç kızların üniversite eğitimi almaya başlamasıydı. 1914'te dönemin İstanbul Üniversitesi olan Darülfünun'a bağlı olarak kurulan İnas Darülfünunu'nda kız öğrenciler erkek öğrencilerden ayrı bir binada eğitim görmekteydi (Caporal, 1982: s. 113). Genç kızlara ve kadınlara yönelik açılan dersane ve kurslar da özellikle de mesleki eğitim alanında kadınları destekliyor ve yoksulluktan kurtulup kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için onları teşvik ediyordu. Bu dersanelerden bir tanesi ise *Türk Kadını* dergisinin müessisi ve müdürü Ahmed Halid tarafından açılmış olan Türk Kadını Dershanesi'ydi. Dershanede yabancı dil, Türkçe ve musiki konularında eğitim verildi. Aynı şekilde açılmış bir başka dersane ise bu kez yine bir kadın dergisi olan *Bilgi Yurdu Işığ* dergisinin sahibinin açmış olduğu Bilgi Yurdu Müessesesi'ydi (Çakır, 1993: s. 49). Kadınlara yönelik ticaret eğitimi verilen bir dersane de 1917'de açıldı. Aynı yıl kızlar üniversite düzeyinde güzel sanatlar ve müzik eğitimi, 1918'de ise İstanbul'da birçok Müslüman kadın tiyatro eğitimi almaya başladı (Toprak, 1991: s. 446).

Aldıkları eğitimin ve savaş dönemi gelişmelerinin sonucunda birçok kadın kasiyer, kondüktör, postane memuru, katibe, berber ve hatta sokak temizlikçisi olarak çalışmaya başladı (Mahir Metinsoy, 2017: s. 120). 1916'da Enver Paşa'nın eşi Naciye Sultan'ın himayesi altında kurulan Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i

İslamiyesi ise on binlerce kadının iş bulmasını sağladı. Cemiyetin en radikal girişimlerinden birini ise kadınların orduda ilk kez görev almalarını sağlayacak olan Kadın Birinci İşçi Taburu'nun kurulması oluşturdu (Karakışla, 2005, s. 101-134). Bütün bu eğitim ve yeni iş olanakları kadınların yazar olarak yetişmesiyle ilgili motivasyonu da arttırdı. *Türk Kadını* dergisinin kadın yazar yetiştirme çabalarında da bu motivasyonun büyük bir rolü olmuştur.

4. Dergiye Katkıda Bulunan Kadın Yazarlar ve Yazdıkları Konular

Türk Kadını dergisinin yazarlarına genel olarak bakıldığında dergiye katkıda bulunanlar arasında daha çok Osmanlı toplumunun eğitilmiş ve milliyetçi orta sınıfına mensup erkek yazarların olduğu görülür. Bu yazarlar arasında Abdülfeyyaz Tevfik, Mehmet Arif, Ahmed Edib, Niyazi, Doktor Galib Hakkı, Faruk Nafiz, Ömer Seyfettin, Mehmed Emin, Nüzhet Sabit, A. Seyfi, İrfan Emin, Halid Fahri, Akil Koyuncu, Hıfzı Tevfik, Hakkı Tahsin, İhsan Mukbil, Tahsin Nejad, İsmail Hikmet, Aziz Hüddai, Fâik Âli, Yahya Saim, Midhat Sadullah, Reşid Süreyya, Selami İzzet, Ali Mükkerrem, Osman Fahri, Salih Zeki, Feridun Necdet, İdris Sabih, Halil Nihat, Basri Lostar ve Ahmed Necmeddin yer alıyordu. Yukarıda ismi geçen yazarlardan bazıları dergiye uygulamaya yönelik veya teorik bilimsel makaleleriyle olduğu kadar şiir, nesir ve hikâye gibi edebi eserleriyle de sık sık katkıda bulundular.

Erkek yazarların dergide daha baskın olmalarına karşın dönemin birçok kadın yazarı ve kız öğrenciler de *Türk Kadını* dergisine yazılarıyla katkıda bulundu. Bu öğrenciler arasında özellikle de o dönemde Türkler arasında "Sörlük Mektebi" olarak da ismi anılan Notre Dame de Sion Lisesi'nin kız öğrencileri, kadın öğretmen yetiştirmek için kurulan Darülmüallimat'a devam eden kız öğrenciler ve sadece kızlar için kurulan bir üniversite olan İnas Darülfünunu öğrencileri de bulunmaktaydı. Dergiye yazı gönderen genç kızların ve kadınların devam ettiği veya mezun olduğu bütün bu okullar o yıllarda oldukça saygın eğitim kurumları olarak el üstünde tutulmaktaydı.

Derginin düzenlediği müsabakalara yorumlarını ve yazılarını derginin farklı sayılarına göndererek yanıt veren kadın okuyucuların dışında *Türk Kadını* dergisinin bütün sayıları incelendiğinde 24 farklı kadın imzasıyla karşılaşılır. Bu kadın yazarlar arasında Şükûfe Nihal, Beyhan, Perihan, Perihan Saide (muhtemelen aynı kadın yazar), Sevim Türkan, Meveddet Faik, Nühket Nevâziş, Halide Nusret, Fatma Bedîa, Sabiha Nurünnisa, Cemile Orhun, Seniha Cemal, Hamdiye Vecihi, Nezihe Rikkat, Süheyla Muhterem, Mutîa Sabri, Hâmide, Muazzez Abdülfeyyâz, Müfide Ferid, M. Şekib ve M. Ş. yer almaktaydı.

Bu isimlerden sadece dokuzu dergiye birden fazla yazı ile katkıda bulundu. Bunlar içinde en üretken olanlar Halide Nusret, Şükûfe Nihal, Nezihe Rikkat ve Sevim Türkan gibi kadın yazarlardı. Bu yazarların belirli alanlarda özelleştiği de görülmektedir. Örneğin Nezihe Rikkat sadece sosyolojik konularda makaleler yayınlarken Sevim Türkan ise sadece ev idaresi konulu yazılarını yayınlamıştı.

Nezihe Rikkat *Türk Kadını* dergisi için sekiz yazı yazdı. “Erkekleşme” makalesinde dönemin evinin dışında okula, işe giden veya kendisine eş arayan kadınlarını eleştiriyordu ve bu yazı derginin ilerleyen sayılarında çok eleştiri aldı. Nezihe Rikkat dönemin kadın hareketi aktivistlerine mesafeli bir ideal kadın kimliğini savunuyordu (Nezihe Rikkat, 28 Kasım 1918: s. 194-195). Yazar “Darülfünun’dan Sabahat Hüsameddin ve Mutia Sabri Hanımefendilere” başlıklı yazısında ise daha önce yazdığı “Erkekleşme” yazısına gelen eleştirileri yanıtlıyordu (Nezihe Rikkat, 12 Aralık 1918: s. 219-221). Nezihe Rikkat’ın “Harb ve Kadınlar” başlıklı makalesi Fransız kadınlarının savaş ve mütareke döneminde kendilerinden yardım isteyen Alman kadınlarına karşı şefkatsizce tutumunu eleştiren bir yazıydı (Nezihe Rikkat, 12 Aralık 1918: s. 209-210). Bu anlamda Nezihe Rikkat dönemin Almanları müttefik olarak destekleyen İttihatçı erkeklerinden farklı bir tutum sergilememekteydi. “Yeni Seneye Dair Dedikodular” başlıklı makalesinde ise İngiltere’de kadınların oy hakkı ile ilgili zaferinden bahsediyordu (Nezihe Rikkat, 9 Ocak 1919: s. 241-242). Bu da dönemin eğitilmiş Osmanlı kadınlarının yurtdışındaki kadın hareketlerini yakından takip ettiğine örnek gösterilebilir.

Ahlak da Nezihe Rikkat’ın önem verdiği değerler arasında yer almaktaydı. Yazar “Sinemalara Dair Bir Temenni” yazısında genç kızların ahlakını bozmayacak ve eğitici nitelikleri olan, konferanslar düzenlenebilecek ayrı bir sinema oluşturulmasını rica ediyordu (Nezihe Rikkat, 26 Aralık 1918: s. 225-226). “Aile Kitabhanesi” başlıklı yazısında ise yine genç kızların ahlakını düşünüyor ve ahlakı bozucu bazı eserlerin tetkik edildiği ve elendiği kitaplardan oluşan bir “aile kütüphanesi” kurulmasını tavsiye ediyordu (Nezihe Rikkat, 30 Ocak 1919: s. 257-258).

Toplumsal meselelere duyarlı olan Nezihe Rikkat, “İlk Kar” başlıklı yazısında soğukta sokağın bir köşesinde ölüp giden yoksul çocuklara değiniyordu (Nezihe Rikkat, 20 Şubat 1919: s. 273-274). Yazar “Edebiyata Dair” başlıklı dergiye yazdığı son yazısında ise edebiyat eleştirisi yapıyor ve Halide Edib’in *Mevud Hüküm* adlı eseriyle Müfide Ferid’in *Aydemir* adlı eserinden övgüyle söz ediyordu (Nezihe Rikkat, 20 Mart 1919: s. 291). Dolayısıyla Nezihe Rikkat yazılarında feminizm, başka ülkelerde kadınların ve kadın haklarının durumu, genç kızların ahlakı, savaş döneminin toplumsal sorunları ve kadın edebiyatçıları da dâhil olmak üzere birçok konuyu ele almıştı.

Sevim Türkan ise dergi için yazdığı yedi yazının tamamında ev ekonomisini ele aldı. Bu yazıların hepsi “İdâre-i Beytiye” üst başlığıyla yayınlanmıştı ve “İdâre-i Beytiye 1: İşten mi, Dişten mi?” (Sevim Türkan, 20 Haziran 1918: s. 41-42), “İdâre-i Beytiye 2: İşten mi, Dişten mi?” (Sevim Türkan, 4 Temmuz 1918: s. 59-60), “İdâre-i Beytiye 3: Meyve ve Sebze” (Sevim Türkan, 1 Ağustos 1918: s. 91-92), “İdâre-i Beytiye 4: Sebze ve Meyve” (Sevim Türkan, 15 Ağustos 1918: s. 102-103), “İdâre-i Beytiye: Meyve ve Sebze” (Sevim Türkan, 17 Ekim 1918: s. 165-166), “İdâre-i Beytiye: Ateş” (Sevim Türkan, 7 Kasım 1918: s. 182-183) ve “İdâre-

i Beytiyye: Kömür” (Sevim Türkan, 28 Kasım 1918: s. 201-202) başlıklarını taşıyordu. Yazar kadınlara kısıtlı bütçeleriyle savaş yıllarında nasıl hayatta kalabileceklerini öğretiyordu. O yıllarda kadınların çok az bir parayla geçinmeye çalışırken mutfaktaki görevlerini yerine getirebilmeleri çok önemliydi ve meyve ve sebzeleri en verimli şekilde kullanmak ya da gazete kâğıtlarından kömür yapmak gibi pratik öneriler hayat memmat meselesi olabiliyordu. Derginin titizlikle yayınladığı bütün bu bilgiler birçok kadının evin bütün yükünü omuzladığı savaş yıllarında özellikle önemli ve faydalıydı.

Dergiye yazılarıyla en çok katkıda bulunan kadın yazarlardan Halide Nusret ve Şükûfe Nihal’in yazılarında ise değişik edebi türlere rastlanır. Halide Nusret *Türk Kadını* dergisinin değişik sayılarında nesir türünde üç edebi eserini, sekiz tane şiirini ve derginin birbirini takip eden iki sayısında yer alan bir hikâyesini yayınladı. “Yeşil Serab” yazarın yeşil bir seraba – yani milli ülküye - ulaşma arzusunu dile getirdiği nesir türünde edebi bir yazıydı (Halide Nusret, 7 Kasım 1918: s. 180-182). “İlk Günlerin Tahassusatı”nda yazar kendisine âşık olup penceresinin önünde bekleyen bir gence onu sevmediğini, esas sevdiği şeyin doğa ve bilim olduğunu yazıyordu. Dönemin milliyetçi erkek entelektüellerinin de eğitilmiş anneler yetiştirmek için desteklediği bu kendini geliştirmekle ilgili amaçlarına ulaşmasına engel olarak gördüğü genç adamdan ise kendisini rahat bırakmasını istiyordu (Halide Nusret, 20 Mart 1919: s. 295). “Buhran Dakikalarında” nesrinde ise önce sevgilisinin sevgisine inanmadığını ve bunun bir yalan olduğunu anlatıyor ancak sona benim daha önce söylediklerimdi esas yalan olan diyerek sözlerini geri alıyordu. Böylece yazar birbiriyle çelişen duygularını da ortaya koyuyordu (Halide Nusret, 17 Nisan 1919: s. 314). Ancak ne olursa olsun bütün bu yazılarında yazarın karşı cinsle ilişkileri sınırlandırma çabası göze çarpıyordu.

Halide Nusret’in dergiye yazdığı tek hikâye ise “Onların Günahı” ismini taşıyordu. Yazar bu hikâyesinde yurtdışı görmeden yetişmiş ve teyzesinin oğlu Cevdet’e âşık ve onunla nişanlı Zehra’nın yurtdışından gelen iki tanıdık kız kardeş ile olan rekabetini anlatıyordu (Halide Nusret, 30 Ocak 1919: s. 265-269). Hikâyenin sonunda teyze oğlu Cevdet, Zehra’yı bu kız kardeşlerden Nermin’le aldatıyor ve sonuç olarak nişanlısının yerine Nermin’le evleniyordu. Ancak bu evlilik gerçekleşikten sonra herkes pişman oluyordu (Halide Nusret, 20 Şubat 1919: s. 280-284). Dolayısıyla bu hikâyede milli değerlere sahip bir genç kızla yabancı etkisinde kalıp yozlaşmış bir başka genç kızın davranışları karşılaştırılıyor ve kadınların yurt dışında eğitimine kuşkuyla bakılıyordu.

Halide Nusret dergiye yazdığı sekiz şiiriyle de dergiye en çok şiir yazan kadın şair oldu. Bu şiirlerden “Eski Yıldız”da genç yaşta büyük üzüntüler yaşamış bir kadını anlatıyordu (Halide Nusret, 1 Ağustos 1918: s. 90). “Senin Kalbin ?..” şiirinde ise karşılıksız kalmış bir aşkın acısını dile getiriyordu (Halide Nusret, 28 Kasım 1918: s. 201). “Niçin?..” şairin ayrılık ve kavuşamama üzerine bir şiiriydi (Halide Nusret, 26 Aralık 1918: s. 231). “Köy Akşamı” şiirinde hüzünlü bir köy akşamını

tasvir eden Halide Nusret (Halide Nusret, 9 Ocak 1919: s. 246), “Kış” adlı şiirinde ise kışın gelmesinden şikâyet ederken aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu duruma üzüntüsünü ve savaşta galip gelememiş ülkesinde yaşadığı esir olma hissini yansıtıyordu (Halide Nusret, 20 Şubat 1919: s. 280). Yazar bu iki şiirinde de Osmanlı İmparatorluğu’nun durumuna yönelik duyduğu üzüntüyü aktarıyordu. Cumhuriyet döneminde de Milli Edebiyat Akımının önemli bir temsilcisi olacak olan Halide Nusret, “Sensizliğim” adlı şiirinde bir sevgilinin yerine “maksadını” yani milli ülküyü koyuyordu (Halide Nusret, 17 Nisan 1919: s. 313). “Siz!..” adlı şiirini ise bir tanıdığı olan Nâime Hulûsi için yazıyor ve güzel bir kız çocuğunu tasvir ediyordu (*Türk Kadını*, 8 Mayıs 1919: 328). Halide Nusret “Bizim Derdimiz” şiirinde ise ikinci kez ülkesinin içinde bulunduğu sorunları ve esareti gündemine alıyordu (*Türk Kadını*, 20 Mart 1919: 296). Sonuç olarak Halide Nusret’in şiirlerinde en çok yer alan temaları aşk acısı, vatan sevgisi ve milli ülkü oluştuyordu.

Şükûfe Nihal ise *Türk Kadını* dergisi için nesir türünde sadece bir edebi eser ve iki de şiir yazdı. Yazarın dergide yayınladığı yazıların büyük bir çoğunluğunu birbirinden farklı sosyolojik konularda kaleme aldığı yedi makale oluşturdu. Şükûfe Nihal’in dergide yayınladığı ilk eser “O Güzel Yavruya” başlığıyla kaleme aldığı ve bir bebeğe seslendiği şiirdi. Şiir dönemin milliyetçi ruhundan etkilenmişti ve şairin bir çocuğun büyüyünce sahip olacağını ümit ettiği vatan sevgisini şu şekilde dile getiriyordu:

*“Bir gün gelip topraklardan şu mai göğe
Uçmak için kendinde bir his bulacaksın:
Söyle şimdi güzel çocuk, bana, sen o gün
Şu kalbinde büyüdüğün yeşil ülkeye*

Hislerinden altın bir taç örecek misin?

Onda kalan zulmetleri, sefaletleri;

Onu için için yiyen felâketleri

Vicdanının nurlarıyla görecek misin?”

(Şükûfe Nihal, 23 Mayıs 1918: s. 8).

Şükûfe Nihal bu şiirinin dışında “Sevgili Kamere” başlıklı aya hitaben yazdığı bir şiir (Şükûfe Nihal, 26 Eylül 1918: s. 153-154) ve “Veda” başlıklı duygusal bir nesir de yazmıştı (Şükûfe Nihal, 18 Temmuz 1918: s. 72).

Edebi eserlerinden çok yazdığı sosyolojik makalelerle dergiye katkıda bulunan Şükûfe Nihal, “Evli Barklı Hanımlar” yazısıyla daha önce Edhem Nejat’ın Türk kadınlarını eleştiren “Evsiz Barksız Hanımlar” yazısına yanıt yazdı (Şükûfe Nihal, 1

Ağustos 1918: s. 83-85). Yazar “Mekteplerde Kıyafet” başlığı altında okula giden genç kızların açık bulduğu kıyafetlerini ve makyajlarını eleştiriyor ve bu olumsuz durum hakkında öncelikli olarak anneleri sorumlu tutuyor ve onları uyarıyordu. Kendisi de bir eğitimci olan Şükûfe Nihal, genç kızların ahlakına ve mütevazı giyimlerine özellikle önem vermekteydi (Şükûfe Nihal, 15 Ağustos 1918: s. 98-99). “Hatıra Defterleri” başlıklı yazısında ise genç kızların hatıra defterlerindeki yazıların ümitsizliğine değindikten sonra bu durumun aile içindeki sevgi bağlarının ve iletişimin zayıflığından ve daha da önemlisi genç kızların milli ülkü gibi belli bir ideal ve amaç etrafında yetişmemelerinden kaynaklandığını belirtiyordu (Şükûfe Nihal, 26 Eylül 1918: s. 149-150).

Kadın erkek ilişkileri de tıpkı Halide Nusret’in edebi eserlerinde olduğu gibi Şükûfe Nihal’in de yazılarında ele aldığı bir tema oldu. Yazar “Gençler Aradıklarını Niçin Bulamıyorlar?” başlığı altında gençlerin evlilikte mutlu olamamalarının nedenlerini sorguluyor ve görücü usulü evliliği eleştiriyordu (Şükûfe Nihal, 12 Eylül 1918: s. 130-131). Şükûfe Nihal ayrıca “Bizde Kadın Telakkisi” başlıklı yazısında kadınlara yönelik olumsuz tutumları eleştiriyordu. Bu yazıda şair bir erkeğin kadınlara karşı kötü davranışını ve “ben kadını sürme ve para ile anlarım; bunlarsız kadın benim için hiçtir” deyişini kınayarak kadınlara yönelik yüzeysel ve çıkarıcı bir yaklaşımı gündeme getiriyordu (Şükûfe Nihal, 17 Ekim 1918: s. 162-163).

Tıpkı Nezihe Rikkat gibi toplumsal konularda da duyarlı olan Şükûfe Nihal, “Mahallelere Doğru!” başlıklı yazısında İstanbul’daki fakir mahallelerin durumunu ele alıyor ve oralara eğitim, sağlık hizmeti, hijyen ve yardım götürülmesini talep ediyordu (Şükûfe Nihal, 7 Kasım 1918: s. 178-180). İleride Milli Edebiyat Akımı içinde yer alacak olan Şükûfe Nihal milli hislerine de sahip çıkıyordu. Örneğin “Memnun musunuz?” başlıklı yazısında Şükûfe Nihal, Amerikan Kolej’de “eşek Türkler” diyerek hakarete bulunan bir Türk kadın yazarı bu yazarın ismini belirtmeden eleştiriyordu (Şükûfe Nihal, 28 Kasım 1918: s. 195-197). Dolayısıyla Şükûfe Nihal kadınlara yönelik ayrımcı tavırları eleştirirken, Türklüğe yapılan haksız bulduğu eleştirileri kınıyor, genç kızların ahlakını ve toplumun alt sınıfa mensup kesimlerinin sağlık ve refahını yazılarında ön plana çıkartıyordu.

Dergide yayınlanan diğer yazılara baktığımızda da genel olarak derginin kadın okuyucularından ya da dönemin kadın yazarlarından farklı tarzlarda ve edebi türlerde yazıları kabul ettiğini ve yayınladığını görürüz. Kadın okuyucular sık sık Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke dönemi ile birlikte elde ettikleri yeni haklar üzerine yazdıkları mektupları gönderiyordu. Bu mektuplarda ise çoğunlukla toplumsal şartları eleştirirken aynı zamanda Osmanlı-Türk kadınlarının sahip oldukları yeni özgürlükler ve üstlendikleri yeni sorumluluklarla ilgili de görüş bildiriyorlardı. İleride evlenmek istedikleri erkeklerin hangi özelliklere sahip olması gerektiğini derginin düzenlediği bir müsabakaya yanıt olarak yazıp mektupla gönderen kadın okuyucular da vardı. Böylece dergi tıpkı Şükûfe Nihal gibi görücü usulünden çok daha

farklı ve modern bir evlilik yaşamının ortaya çıkmasını destekliyordu (Müşabakamıza Gelen Cevaplar, 9 Ocak 1919: s. 256). Derginin bir başka sayısında ise kadın okuyucular tütün bağımlılığı ve tanıdıklarını sigara içmemeye onlarla konuşarak nasıl ikna ettikleri üzerine yazılar yazdı (Kadınlık Şuunu: Tütün Meselesi Etrafında, 7 Kasım 1918: s. 187-188). Bu anlamda dergiye mektup yazan kadınlar da tıpkı derginin ayın kurulu gibi kadınların eğitimiyle ve terbiyesiyle ilgili misyonu sürdürdü.

Kadın okuyucuların bu mektuplarının ve yukarıda değinilen yazarların yazılarının dışında *Türk Kadını* dergisi aynı zamanda mizahi yazılar, son modalar hakkında yorum yazıları ve farklı kadın yazarların konferanslarının tam metinlerini veya tanıtım yazılarını da yayınladı. Yayınlanan yirmi yedi sosyolojik makale dergi için kadınların kaleme aldığı altmış dört yazının yaklaşık olarak yarısını oluşturuyordu. Bunu ise sayıca on altı şiir, altı nesir, iki hikâye ve bir tane de konferans takip ediyordu. Hikâyelerin her ikisi de derginin birbirini takip eden iki sayısında yer alacak şekilde ikiye bölünmüş ve Müfide Ferid'in feminizm üzerine kaleme aldığı konferansı ise yine iki ayrı kısım halinde *Türk Kadını* dergisinin iki farklı sayısında yayınlanmıştı. Dergide Beyhan imzasıyla yazılmış bir mizahi kısa hikâye aile bütçesini hesapladıktan sonra kırk lira tasarruf ettiklerini fark eden bir karı-koca arasında geçen komik bir sohbeti ele alıyordu (Beyhan, 23 Mayıs 1918: s. 16). Son olarak dergide Perihan imzalı bir kadın yazarın Binbir Gece masallarının kahramanı Şehrâzad'dan esinlenerek biçimlenen ve Paris'te yankı bulan yeni bir moda ele aldığı bir moda eleştiri yazısı yer alıyordu (Perihan, 6 Haziran 1918: s. 27-28). Bütün bu yazılarda dergi genel olarak milliyetçi, tasarrufçu ve mütevazı bir kadını idealize ediyordu. Bu ise dönemin milliyetçi aydınlarının ön plana çıkarmak istedikleri ve vatanın geleceği için çalışarak önemli katkılar sunacağını düşündükleri bir kadın tipi idi.

Daha önce kısaca belirtildiği üzere aşk ve evlilik amaçlı kadın erkek ilişkileri de *Türk Kadını* dergisinde kendine yer bulan konular arasındaydı. Dergi hem kadın hem de erkek okuyucularından evlenmek istedikleri erkek veya kadını tarif ettikleri bir yazı göndermelerini talep etti. Bu amaçla dergide biri kadınlara bir diğeri ise erkeklere yönelik iki yazı müsabakası düzenlendi. Öncelikle kadınlara müstakbel kocalarında olmasını bekledikleri özelliklerin neler olduğu soruldu (Faideli Bir Müsabaka, 26 Aralık 1918: s. 240). Derginin düzenlediği bu müsabakaya ait yanıtlar yayımlandıktan sonra dergi erkek okuyucularından içlerinden en çok beğendikleri yanıtı seçmelerini istedi ve ayrıca erkek okuyucuların da kendi ideal müstakbel eşlerini yazacakları mektuplarıyla tasvir etmeleri konusunda onları cesaretlendirdi (Yeni Müsabakamız: Erkeklerle, 30 Ocak 1919: s. 272). Erkekler ise evlenecekleri ideal kadın olarak çoğunlukla ahlaklı, mütevazı, milli değerlere saygılı, bakımlı ve iyi bir eş ve anne olabilecek özelliklere sahipken aynı zamanda da eğitilmiş bir kadın profilini tasvir etmişlerdi. Bu ise yıkılmakta olan bir devletin daha da güçlü bir şekilde kendini yeniden inşası için önemli görülen bir durumdu. Çünkü kadınların eğitilmiş

bir anne ve milli değerlere sahip bir eş olarak gelecek nesilleri en iyi şekilde yetiştireceğine inanılıyordu.

Derginin yayın politikası ise birçok yazının dergide yer almasını engelleyecek ölçütler getiriyordu. Birçok kadın okuyucu ve bazen de erkek okuyucular yazılarını dergiye gönderse de bunların büyük bir kısmının yayınlanması yayın kurulu tarafından reddedildi. Derginin birçok sayısında bu yazıların yayınlanmasının neden reddedildiği “Konuşmalarımız” başlığı altında açıklanıyordu. Reddetme gerekçesi genellikle yazıların uzunluğu, tarzı ve içeriği, yazarın yeterliliği ve eğitim düzeyi ve yazılarında sıkça yabancı kelimelere yer vermeleri veya ağdalı bir dil kullanmalarına dayanıyordu. Derginin kadın yazarlardan ne beklediğini çok daha iyi açıklayabilecek bir yazma dersleri serisi ise ilerleyen sayılarda derginin sayfalarında yer aldı.

5. Ömer Seyfettin’in Genç Kızlara Yönelik Yazarlık Dersleri

Türk Kadını dergisi 13. sayısında “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı” başlıklı bir yeni yazı serisi yayınladığını açıkladı (Yeni Tefrikamız: Genç Kızlar İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı, 28 Kasım 1918: s. 208). Bu yazı serisinin yazarı ise Türk edebiyatının en önemli hikâye yazarları arasında yer alan Ömer Seyfettin’dir. Ömer Seyfettin, genç kızlar için hazırladığı bu yazarlık derslerini *Türk Kadını* dergisinin yedi farklı sayısında yayınladı. Bunlar 14., 15., 16., 17., 18., 19. ve 21. sayılardı. Yazı serisinin başlığından da anlaşılacağı üzere Ömer Seyfettin bu yazarlık derslerini altı dersle tamamlamayı hedefliyordu. Ancak beşinci dersin ikinci yarısını ve sonuncu ders olarak planladığı altıncı dersi yayınlamadan dergi yayın hayatına son verdi.

Her dersin başlığını ve içeriğini incelemek Ömer Seyfettin’in kendisinin de bir yazar olarak neyi amaçladığını ve gelecekteki kadın yazarlardan ne beklediğini anlamak açısından bilgilendirici olabilir. 14. sayıda yayınlanan birinci ders “Doğru Yazmak” başlığını taşıyordu. Bu derste yazar Arapça ve Farsça sözcükleri Türkçe eşanlamlılarının yerine kullanma ve böylece daha güzel yazacağını düşünme eğilimini eleştiriyordu (Ömer Seyfettin, 12 Aralık 1918: s. 216-218).

15. sayıda ise birinci dersin ikinci yarısı yayınlanacaktı. Bu sayıda Ömer Seyfettin öğrencilerine Arapça ve Farsça terkip ya da cem edatlarını kullanmamalarını, konuşmuşçasına basit bir dille yazmalarını ve Türkçe konuşma dilinde eğer eşanlamlı bir sözcük varsa bunun yerine Arapça ve Farsça kelimeler kullanmaktan kaçınmalarını öneriyordu (Ömer Seyfettin, 26 Aralık 1918: s. 233-236).

İkinci ders 16. sayıda “Yazmaya Heves Etmeden Okumak” başlığı ile yayınlandı. Bu derste Ömer Seyfettin hangi yazarların okumak için en uygun yazarlar olduğunu açıklıyordu. Ona göre Refik Halid çağdaşları arasında en doğal dille yazan yazardı. Halide Edib ise halen bazı kalıplaşmış ifadeler kullanmaya devam ediyordu. Övdüğü diğer çağdaş yazarlar arasında da Falih Rıfkı, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya ve Faruk Nafiz vardı. Bu yazarların tümü de milli dile ve şiir tekniğine başarıyla

hâkimdi. Âşık Garîb, Leylâ ile Mecnûn, Tahir'le Zühre, Âşık Kerem ve Şahmeran gibi halk edebiyatına ait ürünler de yine Ömer Seyfettin'in önerdiği okuma listesi içinde yer alıyordu. Ayrıca yeni yazar adaylarının doğal bir dille yazabilmek için gerekli model alınabilecek eserleri yalnızca batı edebiyatını okuyarak bulabileceklerini iddia ettikten sonra öğrencilerine mutlaka Fransızca, Almanca ya da İngilizce dillerinden en az birini öğrenmelerini öneriyordu. Yunan-Latin klasikleri ve özellikle de Homeros'un eserlerini okumak da Ömer Seyfettin'e göre oldukça önemliydi (Ömer Seyfettin, 9 Ocak 1919: s. 247-250). Dolayısıyla Ömer Seyfettin milli bir edebiyatı savunurken bile aydınlanmacı ve Batıya açık bir çizgideydi.

17. ve 18. sayılar olmak üzere iki sayı artarda yayınlanan üçüncü ders ise "Eski Uslûb İ'tikadı" başlığını taşıyordu. Bu derste Ömer Seyfettin Türk edebiyatçılarını sıradan insanların konuşma dilini kullanmaktan kaçınmakla suçluyordu. Yazar bu durumun Fransız edebiyatında görünmeyen bir durum olduğunu da iddia ediyordu. Bazı eski stilde yazılmış edebi eserlere örnekler verdikten sonra gerçek bir stil sahibi olmanın sırrını "*kelimelerin yan yana gelip bize duyurduğu hayal*"i yaratılmak olduğunu söylüyordu. Doğal bir dille yazma hedefine ulaşabilmenin yolu ise öncelikle eski edebiyat kitaplarının öğrettiği ve Ömer Seyfettin'in yaşamın kendisiyle uyumlu olmadığını düşündüğü bazı kurallara isyan etmekten geçiyordu. Ömer Seyfettin ikinci olarak ise edebiyat eğitimi veren bir takım kitaplardan çok yaşamın kendisine inanmak gerektiğini savunuyor ve öğrencilerine bunu öneriyordu. Son olarak da Türkçe kelimelerin yerine Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmanın ve böylece yazdıklarının anlamı ve değerinin değişeceğini düşünmenin temeli olmayan bir düşünce olduğunu öne sürüyordu. Ömer Seyfettin'e göre en iyi kelimeler sıradan insanların kullandıklarıydı ve bunu da "*en mükemmel kamûs o lisâna sahib olan milletin vicdânıdır*" diyerek ifade ediyordu (Ömer Seyfettin, 30 Ocak 1919: s. 270-272; Ömer Seyfettin, 20 Şubat 1919: s. 284-286). Ömer Seyfettin burada Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmayı reddetmekle İslamcılıktan uzaklaşıyor ancak Türkçe'ye verdiği önemle milliyetçi çizgisinden taviz vermiyordu.

19. sayıda yayınlanan dördüncü ders "Manasızlıktan Sakınmak" başlığını taşıyordu. Ömer Seyfettin'e göre ister nesir ister nazım olsun hangi edebi türde yazılırsa yazılsın yazmaya başlamadan önce yazar veya şair zihnini meşgul eden konu hakkında düşünmeliydi. Ömer Seyfettin öğrencilerini yazacakları herhangi bir eserin giriş, analiz ve sonuçtan oluşmak üzere üç farklı kısmının olması gerektiği konusunda uyarıyordu. Ayrıca geleceğin yazarlarını başkalarını taklit etmek yerine kendileri gibi yazmak konusunda teşvik ediyordu (Ömer Seyfettin, 20 Mart 1919: s. 300-301).

Türk Kadını dergisinde yayınlanan son ders olan beşinci dersin ilk yarısı 21. sayıda yayınlanacaktı. Bu son dersin başlığı ise "Tabii Aletler"di. Bu derste Ömer Seyfettin nesir türünden çok nazıma odaklanmıştı. Farsça aruz vezninin Türkçe ke-

limeler için uygun olmadığını savunuyor ve Türk şairler tarafından kullanıldığı zaman bu veznin şairlerin Türkçe kelimelerin en az yüzde altmışını kullanmasını engellediğini iddia ediyordu. Dolayısıyla Ömer Seyfettin Türkçe şiir yazabilmek için doğal bir alet olarak şairlerin hece veznini kullanmalarını öneriyordu. Ona göre böylece herkes bir şiiri hata yapmadan okuyabilecekti (Ömer Seyfettin, 8 Mayıs 1919: s. 334-336).

Sonuç olarak, Ömer Seyfettin tarafından yazılan bütün bu dersler geleceğin kadın yazarlarına takip edebilecekleri bir model sağladı. Daha da önemlisi bu dersler dönemin milliyetçi edebiyatının kurallarını gün yüzüne çıkardı ve kadınları da bu kurallar doğrultusunda yazmaya cesaretlendirdi. Dergide yayınlanan birçok yazının bu kurallara uygun olması ve reddedilen yazıların Ömer Seyfettin'in ön plana çıkarıldığı sadelik, Türkçe kelimeleri kullanma, giriş-gelişme-sonuç bölümleri olma gibi kurallara uymayanlar arasından çıkması da bu kanıyı güçlendirmektedir.

6. Sonuç

Türk Kadını dergisi yeni kadın yazarları Türk edebiyatına kazandırmayı hedefliyordu ve gelecekte yazar olmak isteyen genç kızları ve kadınları bu alanda eğitti. Bu başlı başına Türk kadınlarının özgürleşmesi için büyük bir hedefti çünkü kadınlara kendilerini yazılı dilde ifade edebilmeleri için gerekli olan araçları sağlıyordu. Dergiye katkıda bulunan Şükûfe Nihal Başar ve Halide Nusret Zorlutuna gibi kadın yazarlar ileride Cumhuriyet döneminde Milli Edebiyat Akımının önemli isimleri arasında yer alacaktı. *Türk Kadını* dergisinin birinci sayısında o da tek bir sosyolojik makale ile dergiye katkıda bulunan tek bir kadın yazar - yani Şükûfe Nihal - bulunmakla birlikte derginin son sayılarına gelindiğinde tek bir sayıda bile makaleleri, şiirleri, nesirleri veya hikâyelerini yayınlayan bazen altı-yedi farklı kadın yazara rastlamak mümkün olabiliyordu. Sadece bu gelişme bile bize kadınların yazar olmayı ne kadar ciddi bir şekilde hedeflediklerini ve *Türk Kadını* dergisinin onlara yardımcı olmak konusundaki başarısını göstermek için önemli bir göstergedir.

Kadınlar dergiye çoğunlukla aşk, vatan sevgisi, savaşın yarattığı toplumsal sorunlar, yurt dışındaki kadınların yaşamları ve hak mücadeleleri, evlilik hayatı ve ev idaresi konularında yazdılar. Kadınların dergide tartıştıkları önemli bir başka konu ise kadınların savaşla birlikte kazandıkları yeni haklar ve üstlendikleri yeni sorumluluklardı. Özellikle dikkat çeken tartışma alanları ise genç kadınların ve kız öğrencilerin tavır ve kıyafetlerinin nasıl olması gerektiği, eş tercihlerinin özgürleşmesi ile görücü usulüyle evliliğin sona ermesi ve kadınların evleri ve çocuklarıyla nasıl ilgilenmeleri gerektiği gibi konulardı. Bu anlamda kadınlar milliyetçi ve modern bir tavır benimsediler. Milli değerlere sahip kadınların nasıl bir anne ve ev kadını olması gerektiğine dair yazılar da yazdılar.

Ancak kadınlar bütün bu yazılarında erkeklerin onlardan beklediğinin ötesinde bir gündem oluşturabildiler ve yazarlık süreçlerinin gelişmesiyle birlikte kendilerine ait yeni bir kamusal alan yarattılar. Örneğin Şükûfe Nihal gibi kadın yazarlar

Ethem Nejat gibi erkek yazarlara yanıt yazarken aile hayatının köklü bir şekilde değişmesi için kendi önerilerini de sundular. Böylece kadınlar dönemin kadın erkek ilişkileriyle ilgili ve eğitim, sağlık, çocuk bakımı gibi birçok başka konuda da kendi gündemlerini de derginin sayfalarına yansıtma fırsatını bulabildiler.

Sonuç olarak *Türk Kadını* dergisinin kadın yazar yetiştirme çabalarının sadece milliyetçiliğin güçlenmesinde değil kadınlara ait bu kamusal alanın yaratılmasında da önemli bir rolü oldu. Derginin yayın kurulunun başlangıçta hedeflemediği bu rolün ileride Cumhuriyet döneminde Türk kadın hareketinin örgütlenmesinde de önemli bir rolünün olacağını dergi yazarlarından Şükûfe Nihal'in Türk Kadınlar Birliği'nin genel sekreterliğini üstleneceğini göz önüne aldığımızda açıkça görmek mümkündür.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. (2011). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İskender Savaş. (Çev.). 6. Basım; İstanbul: Metis Yayınları.
- Argunşah, Hülya. (2002). *Şükûfe Nihal: Bir Cumhuriyet Kadını*. Ankara: Akçağ.
- Beyhan. (23 Mayıs 1334 [23 Mayıs 1918]). "Karı-Koca Arasında". *Türk Kadını*, Sayı: 1, s. 16.
- Caporal, Bernard. (1982). *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919-1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Criss, Nur Bilge. (1999). *Istanbul under Allied Occupation, 1918-1923*. Leiden; Boston: Brill.
- Çakır, Serpil. (1993). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, Serpil. (2007). "Feminism and Feminist History-Writing in Turkey: The Discovery of Ottoman Feminism". *Aspasia*, Sayı: 1, s. 61-83.
- Deringil, Selim. (1999). *The Well-Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire, 1876-1909*. London: I.B. Tauris.
- Durakbaşa, Ayşe. (2000). *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- "Faideli Bir Müsabaka". (26 Kanun-ı Evvel 1334 [26 Aralık 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 15, s. 240.
- Frierson, Elizabeth B. (2000). "'Cheap and Easy': Patriotic Consumer Culture in the Late-Ottoman Era". Donald Quataert. (Ed.). *Consumption Studies and the History of the Ottoman Empire, 1550-1922: An Introduction*. (s. 243-260). Albany: State University of New York Press.

- Frierson, Elizabeth B. (2001). "Mirrors Out, Mirrors In: Domestication and Rejection of the Foreign in Late-Ottoman Women's Magazines (1875-1908)". D. Fairchild Ruggles. (Ed.). *Women, Patronage, and Self-Representation in Islamic Societies*. (s. 177-204). Albany: State University of New York Press.
- Georgeon, François. (2006). *Sultan Abdülhamid*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Gürel, Zeki. (1988). *Halide Nusret Zorlutuna: Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Habermas, Jürgen. (2000). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. Tanıl Bora ve Mithat Sancar. (Çev.). 3. Basım; İstanbul: İletişim.
- Halide Nusret. (20 Mart 1335 [20 Mart 1919]). "Bizim Derdimiz". *Türk Kadını*, Sayı: 19, s. 296.
- Halide Nusret. (17 Nisan 1335 [17 Nisan 1919]). "Buhran Dakikalarında". *Türk Kadını*, Sayı: 20, s. 314.
- Halide Nusret. (1 Ağustos 1334 [1 Ağustos 1918]). "Eski Yıldız". *Türk Kadını*, Sayı: 6, s. 90.
- Halide Nusret. (20 Mart 1335 [20 Mart 1919]). "İlk Günlerin Tahassusatı". *Türk Kadını*, Sayı: 19, s. 295.
- Halide Nusret. (20 Şubat 1335 [20 Şubat 1919]). "Kış". *Türk Kadını*, Sayı: 18, s. 280.
- Halide Nusret. (9 Kanun-ı Sani 1335 [9 Ocak 1919]). "Köy Akşamı". *Türk Kadını*, Sayı: 16, s. 246.
- Halide Nusret. (26 Kanun-ı Evvel 1334 [26 Aralık 1918]). "Niçin?..". *Türk Kadını*, Sayı: 15, s. 231.
- Halide Nusret. (30 Kanun-ı Sani 1335 [30 Ocak 1919]). "Onların Günahı". *Türk Kadını*, Sayı: 17, s. 265-269.
- Halide Nusret. (20 Şubat 1335 [20 Şubat 1919]). "Onların Günahı". *Türk Kadını*, Sayı: 18, s. 280-284.
- Halide Nusret. (28 Teşrin-i Sani 1334 [28 Kasım 1918]). "Senin Kalbin ?..". *Türk Kadını*, Sayı: 13, s. 201.
- Halide Nusret. (17 Nisan 1335 [17 Nisan 1919]). "Sensizliğim". *Türk Kadını*, Sayı: 20, s. 313.
- Halide Nusret. (8 Mayıs 1335 [8 Mayıs 1919]). "Siz!..". *Türk Kadını*, Sayı: 21, s. 328.
- Halide Nusret. (7 Teşrin-i Sani 1334 [7 Kasım 1918]). "Yeşil Serab". *Türk Kadını*, Sayı: 12, s. 180-182.

- “Hanımlarımızın Fikirleri”. (23 Mayıs 1334 [23 Mayıs 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 1, s. 15.
- “Kadınlık Şuûnu: Tütün Meselesi Etrafında”. (7 Teşrin-i Sani 1334 [7 Kasım 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 12, s. 187-188.
- Karakışla, Yavuz Selim. (2005). *Women, War and Work in the Ottoman Empire: Society for the Employment of Ottoman Muslim Women, 1916-1923*. İstanbul: Ottoman Bank Archives and Research Center.
- Kayadibi, Fahri. (2003). “Kadın Eğitiminin Önemi ve Kalkınmadaki Rolü”. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Cilt: 28, s. 19-31.
- Koloğlu, Orhan. (2005). *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: Bas-Haş.
- Kurnaz, Şefika. (1996). *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*. İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Mahir Metinsoy, Elif. (2017). *Ottoman Women during World War I: Everyday Experiences, Politics, and Conflict*. New York: Cambridge University Press.
- “Muazzez Karielerimizin Yazıları”. (29 Ağustos 1334 [29 Ağustos 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 8, s. 127.
- “Muhterem ‘Türk Kadınları’na”. (1 Ağustos 1334 [1 Ağustos 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 6, s. 95.
- “Müsabakamıza Gelen Cevaplar”. (9 Kanun-ı Sani 1335 [9 Ocak 1919]). *Türk Kadını*, Sayı: 16, s. 256.
- “Nasıl ve Niçin”. (23 Mayıs 1334 [23 Mayıs 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 1, s. 2.
- Nezihe Rikkat. (30 Kanun-ı Sani 1335 [30 Ocak 1919]). “Aile Kitabhanesi”. *Türk Kadını*, Sayı: 17, s. 257-258.
- Nezihe Rikkat. (12 Kanun-ı Evvel 1334 [12 Aralık 1918]). “Darülfünun’dan Sabahat Hüsameddin ve Mutia Sabri Hanımefendilere”. *Türk Kadını*, Sayı: 14, s. 219-221.
- Nezihe Rikkat. (20 Mart 1335 [20 Mart 1919]). “Edebiyata Dair”. *Türk Kadını*, Sayı: 19, s. 291.
- Nezihe Rikkat. (28 Teşrin-i Sani 1334 [28 Kasım 1918]). “Erkekleşme”. *Türk Kadını*, Sayı: 13, s. 194-195.
- Nezihe Rikkat. (12 Kanun-ı Evvel 1334 [12 Aralık 1918]). “Harb ve Kadınlar”. *Türk Kadını*, Sayı: 14, s. 209-210.
- Nezihe Rikkat. (20 Şubat 1335 [20 Şubat 1919]). “İlk Kar”. *Türk Kadını*, Sayı: 18, s. 273-274.

- Nezihe Rikkat. (26 Kanun-ı Evvel 1334 [26 Aralık 1918]). “Sinemalara Dair Bir Temenni”. *Türk Kadını*, Sayı: 15, s. 225-226.
- Nezihe Rikkat. (9 Kanun-ı Sani 1335 [9 Ocak 1919]). “Yeni Seneye Dair Dedikodular”. *Türk Kadını*, Sayı: 16, s. 241-242.
- Ömer Seyfettin. (12 Kanun-ı Evvel 1334 [12 Aralık 1918]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı: Birinci Ders – Doğru Yazmak”. *Türk Kadını*, Sayı: 14, s. 216-218.
- Ömer Seyfettin. (26 Kanun-ı Evvel 1334 [26 Aralık 1918]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı”. *Türk Kadını*, Sayı: 15, s. 233-236.
- Ömer Seyfettin. (9 Kanun-ı Sani 1335 [9 Ocak 1919]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı: İkinci Ders – Yazmaya Heves Etmeden Okumak”. *Türk Kadını*, Sayı: 16, s. 247-250.
- Ömer Seyfettin. (30 Kanun-ı Sani 1335 [30 Ocak 1919]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı: Üçüncü Ders – Eski Uslûb İ’tikadı”. *Türk Kadını*, Sayı: 17, s. 270-272.
- Ömer Seyfettin. (20 Şubat 1335 [20 Şubat 1919]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı”. *Türk Kadını*, Sayı: 18, s. 284-286.
- Ömer Seyfettin. (20 Mart 1335 [20 Mart 1919]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı: Dördüncü Ders – Manasızlıktan Sakınmak”. *Türk Kadını*, Sayı: 19, s. 300-301.
- Ömer Seyfettin. (8 Mayıs 1335 [8 Mayıs 1919]). “Genç Kızlarımız İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı: Beşinci Ders – Tabii Aletler”. *Türk Kadını*, Sayı: 21, s. 334-336.
- Perihan. (6 Haziran 1334 [6 Haziran 1918]). “Son Moda: Paris Şehrâzadları”. *Türk Kadını*, Sayı: 2, s. 27-28.
- Sevim Türkan. (20 Haziran 1334 [20 Haziran 1918]). “İdâre-i Beytiyye 1: İştten mi, Diştten mi?”. *Türk Kadını*, Sayı: 3, s. 41-42.
- Sevim Türkan. (4 Temmuz 1334 [4 Temmuz 1918]). “İdâre-i Beytiyye 2: İştten mi, Diştten mi?”. *Türk Kadını*, Sayı: 4, s. 59-60.
- Sevim Türkan. (1 Ağustos 1334 [1 Ağustos 1918]). “İdâre-i Beytiyye 3: Meyve ve Sebze”. *Türk Kadını*, Sayı: 6, s. 91-92.
- Sevim Türkan. (15 Ağustos 1334 [15 Ağustos 1918]). “İdâre-i Beytiyye 4: Sebze ve Meyve”. *Türk Kadını*, Sayı: 7, s. 102-103.
- Sevim Türkan. (17 Teşrin-i Evvel 1334 [17 Ekim 1918]). “İdâre-i Beytiyye: Meyve ve Sebze”. *Türk Kadını*, Sayı: 11, s. 165-166.

- Sevim Türkan. (7 Teşrin-i Sani 1334 [7 Kasım 1918]). “İdâre-i Beytiyye: Ateş”. *Türk Kadını*, Sayı: 12, s. 182-183.
- Sevim Türkan. (28 Teşrin-i Sani 1334 [28 Kasım 1918]). “İdâre-i Beytiyye: Kömür”. *Türk Kadını*, Sayı: 13, s. 201-202.
- Şermende'nin Babası. (15 Ağustos 1334 [15 Ağustos 1918]). “‘Türk Kadını’ Müesses-i Muhteremine”. *Türk Kadını*, Sayı: 7, s. 112.
- “Şimdi Soruyoruz”. (30 Kanun-ı Sani 1335 [30 Ocak 1919]). *Türk Kadını*, Sayı: 17, s. 272.
- Şükûfe Nihal. (17 Teşrin-i Evvel 1334 [17 Ekim 1918]). “Bizde Kadın Telakkisi”. *Türk Kadını*, Sayı: 11, s. 162-163.
- Şükûfe Nihal. (1 Ağustos 1334 [1 Ağustos 1918]). “Evli Barklı Hanımlar”. *Türk Kadını*, Sayı: 6, s. 83-85.
- Şükûfe Nihal. (12 Eylül 1334 [12 Eylül 1918]). “Gençler Aradıklarını Niçin Bulamıyorlar?”. *Türk Kadını*, Sayı: 9, s. 130-131.
- Şükûfe Nihal. (26 Eylül 1334 [26 Eylül 1918]). “Hatıra Defterleri”. *Türk Kadını*, Sayı: 10, s. 149-150.
- Şükûfe Nihal. (7 Teşrin-i Sani 1334 [7 Kasım 1918]). “Mahallelere Doğru!”. *Türk Kadını*, Sayı: 12, s. 178-180.
- Şükûfe Nihal. (15 Ağustos 1334 [15 Ağustos 1918]). “Mekteplerde Kıyafet”. *Türk Kadını*, Sayı: 7, s. 98-99.
- Şükûfe Nihal. (28 Teşrin-i Sani 1334 [28 Kasım 1918]). “Memnun musunuz?”. *Türk Kadını*, Sayı: 13, s. 195-197.
- Şükûfe Nihal. (23 Mayıs 1334 [23 Mayıs 1918]). “O Güzel Yavruya”. *Türk Kadını*, Sayı: 1, s. 8.
- Şükûfe Nihal. (26 Eylül 1334 [26 Eylül 1918]). “Sevgili Kamere”. *Türk Kadını*, Sayı: 10, s. 153-154.
- Şükûfe Nihal. (18 Temmuz 1334 [18 Temmuz 1918]). “Veda”. *Türk Kadını*, Sayı: 5, s. 72.
- Toprak, Zafer. (1991). “The Family, Feminism and the State during the Young Turk Period, 1908-1918”. Edhem Eldem. (Ed.). *Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne*. (s. 441-452). İstanbul-Paris: Edition ISIS.
- Toprak, Zafer. (2003). *İttihat-Terakki ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik, 1914-1918*. İstanbul: Homer.

- Toska, Zehra ve diğerleri. (1993). *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yaraman, Ayşegül. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine: Elinin Hamuruyla Özgürlük*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- “Yeni Müsabakamız: Erkeklerle”. (30 Kanun-ı Sani 1335 [30 Ocak 1919]). *Türk Kadını*, Sayı: 17, s. 272.
- “Yeni Müsabakamıza Gelen Cevaplar”. (20 Şubat 1335 [20 Şubat 1919]). *Türk Kadını*, Sayı: 18, s. 188.
- “Yeni Tefrikamız: Genç Kızlar İçin Altı Derste Tabii Yazmak Sanatı”. (28 Teşrin-i Sani 1334 [28 Kasım 1918]). *Türk Kadını*, Sayı: 13, s. 208.
- Zafer Hanım. (1994). *Aşk-ı Vatan*. Zehra Toska. (Haz.). İstanbul: Oğlak Yayınları.